

ВІДГУК

офіційного опонента

**про дисертаційне дослідження Москаленко Людмили Семенівни
“Психологічні умови становлення соціального статусу молодшого
школяра”, яке представлено на здобуття
наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія**

Дисертаційне дослідження Москаленко Людмили Семенівни присвячене актуальній проблемі вікової та педагогічної психології – дослідженню психологічних умов становлення соціального статусу молодшого школяра.

Соціальний статус особистості належить до атрибутивних ознак людини як члена ієрархічної структури суспільного устрою, що усвідомлює свої «суспільні координати», будує поведінку більш чи менш відповідно із ними. Незважаючи на значущість становлення соціального статусу особистості для її розвитку, у дослідженнях з вікової та педагогічної психології йому приділяється недостатня увага. Саме тому тема дисертаційного дослідження відповідає запитам сучасної психологічної науки й освітньої практики та відзначається виразною актуальністю.

Передовсім, слід відзначити, що дисертаційне дослідження Л.С.Москаленко являє собою глибоку і закінчену роботу, логічно й чітко структуровану та виконану на високому рівні.

Формулювання наукового апарату дослідження достатньо повно відображає його тему, що засвідчує належну дослідницьку культуру дисертантки. Отримані дисертанткою результати теоретичного аналізу й емпіричного дослідження подано відповідно до мети та завдань дослідження, повною мірою розкривають їх досягнення.

Москаленко Л.С. здійснила багатоплановий теоретичний аналіз проблеми психологічних умов становлення соціального статусу молодшого школяра. Глибоке осмислення авторкою результатів найбільш вагомих

соціологічних і психологічних досліджень з проблеми становлення соціального статусу особистості загалом, і соціального статусу молодшого школяра, зокрема, дозволило їй розробити, обґрунтувати та проаналізувати теоретичну модель становлення соціального статусу молодшого школяра із урахуванням зовнішніх та внутрішніх умов даного процесу. Авторкою переконливо показано, що становлення соціального статусу молодшого школяра відбувається через інтеріоризацію дитиною вимог до відповідної соціальної ролі у такі особистісні підструктури, як соціальна ідентичність і соціальна позиція, що й слугують психологічними умовами становлення соціального статусу молодшого школяра.

У другому розділі дисертації представлено методичні засади та результати емпіричного дослідження психологічних умов становлення соціального статусу молодшого школяра. Завдяки обґрунтуванню теоретичної моделі становлення соціального статусу молодшого школяра авторка успішно організувала емпіричне дослідження, створивши репрезентативну вибірку, розробивши методичний інструментарій у сукупності адекватних і надійних діагностичних методів і методик, в тому числі методів математичної статистики.

Ретельне кількісне та якісне опрацювання емпіричних результатів із застосуванням кластерного аналізу дозволило дисертантці виокремити й охарактеризувати високий, середній, низький рівні успішності рольової поведінки молодших школярів як прояву становлення їх соціального статусу; а також проаналізувати особливості й динаміку психологічних умов становлення соціального статусу у молодших школярів з різними рівнями успішності їх рольової поведінки.

Безсумнівною науковою новизною відзначається як емпіричне підтвердження, так і конкретизація щодо процесу становлення соціального статусу молодшого школяра положення про внутрішні суперечності як рушійні сили розвитку особистості. Авторка зібрала багатий емпіричний матеріал, який у результаті його узагальнення дозволив виявити динаміку

суперечностей у процесі становлення соціального статусу молодшого школяра, що водночас виступають і психологічними механізмами цього процесу. Простежено перехід від початкової суперечності між краще сформованою соціальною ідентичністю та слабше сформованою соціальною позицією у другокласників до суперечності між зростанням прагнення бути дорослим у межах соціальної ідентичності та сформованою соціальною позицією молодшого школяра.

У третьому розділі представлено та обґрунтовано план, програму формувального експерименту та здійснено аналіз його результатів. Розроблена авторкою програма психологічного супроводу процесу становлення соціального статусу молодшого школяра включала два основних напрямки роботи: по-перше, покращення зовнішніх умов становлення соціального статусу школяра через забезпечення більшої повноти, адекватності та узгодженості «заданого» референтами опису рольової поведінки школяра, вимог до неї, її оцінки та застосованих санкцій; по-друге, розвиток внутрішніх умов становлення соціального статусу школяра через формування у дітей соціальної позиції й соціальної ідентичності школяра.

Завдяки реалізації програми формувальних впливів досягнуто суттєвих позитивних змін щодо психологічних умов становлення соціального статусу школярів другого класу, а саме: більшої повноти та адекватності знань і уявлень школярів про свій соціальний статус, позитивного ставлення до нього; повнішого усвідомлення учнями статусної належності, підвищення актуальності й значущості соціальної ролі школяра в структурі ідентичності. У контрольній групі таких змін не виявлено. Це дозволяє стверджувати, що розроблена авторкою програма психологічного супроводу процесу становлення соціального статусу молодшого школяра мала значний позитивний ефект.

Не викликає сумніву **наукова новизна дослідження**, яка полягає в тому, що вперше виявлено взаємопов'язані психологічні умови становлення соціального статусу молодшого школяра; охарактеризовано рівні становлення

соціального статусу школяра за критерієм їх рольової поведінки; визначено психологічний зміст динаміки суперечливих змін у співвідношенні сформованості соціальної ідентичності та соціальної позиції учнів на початок і на кінець молодшого шкільного віку; розроблено і апробовано програму психологічного супроводу становлення соціального статусу молодшого школяра у навчально-виховному процесі початкової школи.

Варто підкреслити **теоретичне значення дослідження** Л.С.Москаленко, що виявилось у розкритті психологічних особливостей соціального статусу молодшого школяра та побудові теоретичної моделі його становлення.

Безперечне **практичне значення** мають обґрунтування й модифікація психодіагностичного інструментарію для вивчення соціального статусу молодшого школяра і сформованості його психологічних умов; розроблення програми психологічного супроводу становлення соціального статусу молодшого школяра у навчально-виховному процесі, яка може бути використана шкільними психологами та вчителями початкових класів. Результати дослідження заслуговують на включення до змісту навчальних курсів із вікової та педагогічної психології для студентів педагогічного та психологічного профілів.

На основі теоретичного аналізу та узагальнення отриманого емпіричного матеріалу зроблено висновки, які підтверджують гіпотезу дослідження й у повній мірі відображають викладений зміст роботи.

Результати дослідження були представлені на чисельних міжнародних та всеукраїнських конгресах, конференціях і семінарах. Основні положення та результати дослідження дисертації доповідалися й обговорювалися на засіданнях лабораторії психології особистості ім. П.Р.Чамати Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України (2005-2015 рр.), теоретичних семінарах кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (2005-2013 рр.).

Оцінюючи позитивно дисертаційне дослідження Л.С.Москаленко, слід

висловити певні зауваження і побажання:

1. Розроблено психологічну модель становлення соціального статусу молодшого школяра, що розкриває зовнішні та внутрішні умови даного процесу, проте не висвітлено вплив психологічної готовності до школи на процес становлення соціального статусу молодшого школяра (п.1.2.).

2. Проведення запропонованого автором формувального експерименту відбувалось з молодшими школярами другого класу, однак вибір серед досліджуваних саме цієї вікової категорії для проведення формувальної роботи не обґрунтовано.

3. Розроблено комплексну програму психологічного супроводу процесу становлення соціального статусу молодшого школяра на засадах позитивної психотерапії Н.Пезешкіана, що передбачає просвітницько-консультативну роботу з педагогами і батьками та корекційно-розвивальну роботу з молодшими школярами, проте доцільно було б надати більш детальні рекомендації щодо її впровадження для практичних психологів, які не володіють глибоко теорією і практикою позитивної психотерапії.

4. У тексті роботи зустрічаються окремі граматичні, стилістичні та технічні огріхи.

Висловлені зауваження не знижують обґрунтованої вище позитивної оцінки дисертаційного дослідження. Автореферат дисертації та публікації дисертантки повністю відповідають змістові дисертаційної роботи.

Підсумовуючи вищесказане, вважаю, що дисертаційна робота Москаленко Людмили Семенівни є самостійним завершеним дослідженням, виконаним на належному професійному рівні, являє собою вагомий внесок у теорію й практику психолого-педагогічної діяльності, є гідним науковим доробком у галузі педагогічної та вікової психології, відповідає вимогам пунктів 11,13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567.

Зазначене дає підстави для висновку про те, що авторка дисертаційного дослідження "Психологічні умови становлення соціального статусу молодшого школяра" Москаленко Людмила Семенівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія.

Т. В. Дуткевич

Завідувач кафедри психології освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
кандидат психологічних наук, професор

